

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของสื่อพื้นบ้านดิจิทัลที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน
2. แนวคิดเรื่องบทบาทของสื่อพื้นบ้าน
3. แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้าน
4. แนวคิดเรื่องการพัฒนาสื่อพื้นบ้าน
5. แนวคิดเกี่ยวกับเหตุปัจจัยการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้าน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน

ความหมายของสื่อพื้นบ้าน

การสื่อสารและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และการสื่อสารมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ดังนั้นจึงเป็นที่ยอมรับกันว่าวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ดนตรี ฯลฯ ก็คือสื่อรูปแบบหนึ่งนั่นเอง (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2542 : 125) โดยอาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อประเพณี สื่อพื้นเมือง หรือสื่อท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “สื่อพื้นบ้าน”

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2530 : 40) ได้ให้ความหมายของสื่อพื้นบ้านไว้ว่า เป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคนที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาจนเกิดความเคยชินเป็นประเพณี และครอบคลุมถึงประเพณี ภาษา ท่าทาง การแต่งกาย เครื่องใช้ ฯลฯ ที่ประชาชนในสังคมหนึ่งกำหนดความหมายที่แน่นอนเอาไว้ให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “สื่อประเพณี” สื่อพื้นบ้านจึงครอบคลุมการแสดงต่าง ๆ เช่น เพลง ระบาย ละคร การละเล่น และการกีฬา ที่เปิดโอกาสให้มีการสนทนาวิสาสะ ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยให้เกิดการสื่อสาร

สมควร กวียะ (2529 : 8) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้าน คือ วัฒนธรรมที่ได้สร้างสรรค์ และสั่งสมมาแต่อดีต กลายเป็นเครื่องมือที่ส่ง รับ และเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ปรากฏให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี การละเล่น หัตถกรรม สถาปัตยกรรม พิธีการ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือแม้กระทั่งชีวิต

Filliciano (1983 : 8) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้าน หมายถึง รูปแบบทางทัศนศิลป์ มโนทัศน์ การกระทำ และคำพูด ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกับประชาชนในชนบท และได้รับการยอมรับสืบ ต่อมา ซึ่งสื่อเหล่านี้จะทำหน้าที่ให้ความบันเทิง ให้ข้อมูลข่าวสาร ให้การอบรมสั่งสอน และให้ การศึกษา

สื่อประเพณี (Traditional Media) คือ สื่อแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทยซึ่ง สามารถใช้สื่อความหมายระหว่างชาวบ้าน สื่อประเพณีเป็นสื่อที่มีลักษณะไม่เป็นทางการและมีความยืดหยุ่นในการนำไปถ่ายทอดข่าวสารมาก เพราะลักษณะธรรมชาติของสื่อประเภทนี้ทำให้สามารถนำไปปรับปรุงใช้ได้สอดคล้องกับสภาพความต้องการที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อที่มีลักษณะเป็นชีวิตจิตใจและการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยมของชาวชนบท จึงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการใช้เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้เกิดความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, สื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ 1)

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สื่อพื้นบ้าน หมายถึง รูปแบบทางวัฒนธรรมที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข่าวสารของคนในสังคม ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม ประเพณี การละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น

จุดเด่นของสื่อพื้นบ้าน

กาญจนา แก้วเทพ (2539 : 194) กล่าวถึงจุดเด่นของสื่อพื้นบ้านว่า สื่อพื้นบ้าน บ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นอย่างชัดเจน นอกจากนั้นรูปแบบของสื่อบางอย่างยังเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าร่วมกันอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ดูผู้ชมเฉย ๆ (passive audience) เช่น เพลงเกี่ยวข้าว รำเซิ้งต่าง ๆ สำหรับบรรดากการละเล่นต่าง ๆ ในชนบทนั้นส่วนใหญ่แล้วจะ ก่อให้เกิดการสื่อสารสัมพันธ์กันในขณะที่ทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือกิจกรรมการผลิต ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะสอดคล้องรับใช้ชีวิต

เราสามารถวิเคราะห์เจาะลึกไปถึงค่านิยมและวิถีชีวิตของประชาชนได้จากเนื้อหา และวิธีการแสดงออกที่ปรากฏอยู่ในสื่อพื้นบ้าน ดังนั้น สื่อพื้นบ้านถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนนั่นเอง จากแนวคิดนี้วงการสื่อมวลชนจึงเริ่มมีการนำเนื้อหาสาระใหม่ส่งผ่านระบบการสื่อสารตามแบบประเพณีที่เคยมีอยู่ เช่น ประชุมชี้แจงข้อมูลข่าวสารสู่ชนบทโดยเผยแพร่ผ่านสื่อพื้นบ้านที่ประชาชนคุ้นเคยอยู่แล้ว ใช้ศิลปินและผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้เผยแพร่บ้าง ใช้ภาษาท้องถิ่นในการชี้แจงข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

โดยจุดเด่นของสื่อพื้นบ้าน มีดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2545 : 155 - 156)

1. มีลักษณะใกล้ชิดประชาชน จึงง่ายต่อการเข้าถึง รวมทั้งการทำความเข้าใจ
2. สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเต็มที่ เพราะรูปแบบการแสดงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ชมมีส่วนร่วมได้
3. สามารถดัดแปลงให้เข้ากับแต่ละท้องถิ่นได้ เช่น ลีเกทีไปแสดงตามหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สามารถเอาเรื่องในหมู่บ้านมาเล่นได้
4. ใช้ภาษาท้องถิ่น ทำให้ระบบความหมายเป็นระบบเดียวกับผู้ชม ใช้ภาษาได้แบบ “โดนใจ” มีชีวิตชีวา
5. สามารถปรับตัวให้เข้ากับเนื้อหาใหม่ ๆ ได้ง่าย เช่น พระเอกหนังตะลุง ก็เรียนจบจากเมืองนอก ผู้ร้ายก็ตายด้วยโรคเอดส์ เป็นต้น
6. มีราคาถูก หรืออาจไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย
7. เนื่องจากเป็นสื่อที่มีมายาวนาน ประชาชนมีความคุ้นเคย จึงเป็นที่รักใคร่และชื่นชอบของคนทุกเพศทุกวัย

2. แนวคิดเรื่องบทบาทของสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมมาแต่อดีตอย่างชัดเจน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือสื่อสารดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคม และมีมาก่อนสื่อมวลชนสมัยใหม่อีกด้วย สำหรับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2545 : 152 - 154) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่หลักของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้

1. ให้ความบันเทิง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักและหน้าที่พื้นฐานของสื่อพื้นบ้าน ไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนไปเพื่อการอื่นอย่างไรก็ตาม หน้าที่นี้จะติดตามสื่อประเพณีไปอยู่เสมอ ลักษณะบันเทิงของสื่อพื้นบ้านมีหลายรูปแบบ เช่น ผ่อนคลาย

อารมณ์ การหยอกล้อ การสร้างอารมณ์ขัน ตลอดจนความบันเทิงประเทือง
อารมณ์ผสมกับบำรุงปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

2. การแจ้งข่าวสาร หรือการรายงานสภาพสภาวะแวดล้อม เช่น การเล่นเกม
ตะลุงแม้จะเล่นเรื่องที่เคยเล่นตามแบบฉบับ แต่สื่อประเพณีเหล่านี้จะมีที่ว่าง
สำหรับที่จะสอดแทรกเหตุการณ์ปัจจุบันลงไปได้เช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เช่น
หนังตะลุงจะสอดแทรกสงครามระหว่างกับอเมริกากับอิรักลงไปในเรื่องจนได้
3. การให้การศึกษา เป็นหน้าที่หลักพื้นฐานอีกประการหนึ่งของสื่อประเพณี
มิติของการศึกษานั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย เช่น
  - การศึกษาให้ความรู้ทั่วไปด้านศาสนา เนื่องจากโลกทัศน์หลักของชุมชน
ชาวบ้านนั้น มิติด้านศาสนาเป็นแกนหลักของชุมชนในการหล่อหลอม
สมาชิก ดังนั้นสื่อพื้นบ้านทุกชนิดจึงต้องเอาการเอางานในการอบรมสั่ง
สอนด้านศาสนาด้วยการแนะนำหลักการต่าง ๆ ให้รู้จักและเข้าใจ
  - การอบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะ อันเป็นการประยุกต์หลักศาสนา
มาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นไปในทางที่พึง
ปรารถนา เช่น หลักความกตัญญู หลักอหิงสาธรรม การให้อภัยอโหสิ
 เป็นต้น
  - การชี้แนวทางปฏิบัติ อันเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากที่สุด
เพราะลงไปสู่ภาคปฏิบัติของแต่ละบุคคล เช่น การประพฤติของสตรี
การประกอบสัมมาอาชีพ การฝึกตนเอง ฯลฯ
4. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม เป็นองค์ประกอบที่มีสีสันของสื่อประเพณี คือการ
แสดงออกซึ่งความคิดเห็นไปจนกระทั่งถึงการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งสื่อมวลชน
มักจะแสดงบทบาทไม่ได้หรือแสดงได้อย่างจำกัด เนื่องจากสื่อมวลชนต้อง
ทำงานอยู่ภายใต้กรอบและอยู่ภายใต้เงื่อนไขกดดันอื่น ๆ องค์ประกอบนี้ช่วย
อธิบายว่าเหตุใดประชาชนจึงชื่นชอบสื่อพื้นบ้านหลายประเภท เช่น
หนังตะลุงที่มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองหรือรัฐบาลเป็นแม่เหล็กดึง
ความสนใจของประชาชนคนดู
5. การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความ
แตกต่างทางด้านเพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ตัวอย่างเช่น ร่องเงาที่เป็น
การละเล่นที่ประสานระหว่างคนพุทธและคนมุสลิม งานประเพณีแห่ไม้ค้ำ
โพธิ์ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านจากหลาย ๆ หมู่บ้าน เป็นต้น

นอกเหนือจากหน้าที่หลักดังกล่าวมาแล้ว สื่อพื้นบ้านยังมีหน้าที่ปลีกย่อยอีกมากมาย เช่น เป็นเสมือนตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ของสังคม เป็นส่วนประกอบของชีวิต การงาน เน้นหนักการธำรงรักษาความสืบเนื่องและความมั่นคงของชุมชนและวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดจังหวะของชุมชน ฯลฯ

นักวิชาการสำนักเยอรมันแฟรงเฟิร์ตได้ประมวลหน้าที่อันหลากหลายของสื่อพื้นบ้านที่อาจเรียกได้ว่าสืบเหลี่ยมของหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านไว้ดังนี้ (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2546 : 8 – 9)

1. ปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ
2. พัฒนาภูมิปัญญา
3. ส่งเสริมความสามัคคี
4. รักษาพยาบาลกายและใจ
5. วิพากษ์วิจารณ์สังคม
6. แสดงเอกลักษณ์และตัวตน
7. ให้ข่าวสาร
8. ให้การศึกษา
9. อบรมจริยธรรม
10. ให้ความบันเทิง

ศรีปาน รัตติกาลชูลากร (2538 : 13) ได้สรุปบทบาทของสื่อพื้นบ้านตามแนวทางที่ได้มีการวิเคราะห์กันไว้ ดังนี้

1. บทบาทในการผดุงรักษาวัฒนธรรม และการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ
2. บทบาทในการเสริมความมั่นคงทางจิตใจ และรักษาความสัมพันธ์ทางเครือญาติและชุมชน
3. บทบาทในด้านการพัฒนาต่าง ๆ ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม โดยการให้ข่าวที่โน้มน้าวใจผ่านสื่อพื้นบ้าน
4. บทบาทในการผ่อนคลายความเครียด ความกดดันทางเศรษฐกิจ ตลอดจนชนบทธรรมเนียมประเพณีที่อาจมีข้อห้าม เช่น เรื่องการแสดงออกทางเพศ ความก้าวร้าว เป็นต้น

5. บทบาทในการสร้างความสามัคคีในกลุ่ม เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนและชาติ
6. บทบาทในการให้ความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน
7. บทบาทในการให้การอบรม สั่งสอนคุณธรรม ค่านิยม ความประพฤติแก่บุคคลในสังคม
8. บทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและรายได้เข้าประเทศ และท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่าบทบาทของสื่อพื้นบ้านในฐานะผู้ส่งสารนั้นมีประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นในลักษณะที่ว่าไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สื่อสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่รวมถึงการพัฒนาแนวความคิด ทศนคติ และค่านิยมต่าง ๆ ให้อยู่ควบคู่ไปกับขนบธรรมเนียมประเพณีและสังคมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามสื่อพื้นบ้านอาจมีรูปแบบ โครงสร้าง เนื้อหาแตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ แต่คงมีลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ การสะท้อนภาพชีวิตของชาวบ้านในชนบท การใช้ภาษาเฉพาะถิ่นที่สื่อความได้ดี นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านทุกชนิดมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับพิธีกรรมทางศาสนา และกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้อย่างดี โดยไม่ก่อให้เกิดช่องว่างขึ้นภายในระบบสังคมหรือชุมชนนั้น แต่กลับเป็นการเสริมบทบาทของสื่อพื้นบ้านให้โดดเด่นขึ้นอีกครั้งหลังจากที่กำลังจะสูญหายไป โดยมีสาเหตุมาจากการเข้ามาแทนที่ของสื่อสมัยใหม่และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเข้าด้วยกัน จนหาจุดเด่นของสื่อพื้นบ้านที่มีมาแต่เดิมได้ยาก อันเป็นเหตุให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ไป ด้วยเหตุดังกล่าวจึงต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยส่งเสริมพัฒนาการความเจริญของมนุษย์ในสังคม อีกทั้งยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ซึ่งในปัจจุบันการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จเนื่องมาจากการใช้สื่อผสม เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ไปสเตอร์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น แต่การใช้สื่อมวลชนดังกล่าวนี้มีขีดจำกัดในตัวเอง เช่น คุณภาพของสื่อ ความนิยมของผู้รับสาร งบประมาณในการจัดทำสื่อ ตลอดจนการเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของชุมชน (ธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์, 2538 : 7)

ดังนั้น การนำเอาสื่อพื้นบ้านที่เคยมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและการพัฒนา มาตั้งแต่อดีตมาใช้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในส่วนที่สื่อมวลชนด้อยสมรรถนะอยู่นั้น จะทำให้สื่อทั้งสองประเภทนี้ส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การเผยแพร่เทปเสียงของศิลปินพื้นบ้านทางสถานีวิทยุ การแสดงผ่านทางโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งย่อมจะส่งผลทำให้การพัฒนา

ประเทศดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่สื่อ
พื้นบ้านให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป (ขวัญชัย หมั่นคำ, 2540 : 21)

ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อพื้นบ้านเป็นแนวทางในการศึกษา
ถึงบทบาทของสื่อพื้นบ้านลึกลงว่าสื่อพื้นบ้านลึกลงนั้นมีบทบาทต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้อย่างไร และบทบาทดังกล่าวนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ อย่างไร

3. แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้าน

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านนั้นมี
ตัวอย่างจากงานวิจัยของปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2525) ซึ่งศึกษาเรื่อง “ความ
เปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในศิลปการแสดงหนังตะลุง” โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้พยายาม
แยกแยะองค์ประกอบของหนังตะลุงในฐานะที่เป็นผลผลิตของสังคม เพื่อพิจารณาดูว่ากลไกของ
ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในงานวิจัยนี้ได้แบ่งหนังตะลุงออกเป็นหนังโบราณและหนังสมัยใหม่ โดยหนัง
โบราณหมายถึงการแสดงที่พยายามจะยึดถือหลักปฏิบัติที่ทำมาตามประเพณีเป็นหลัก ตามที่
ผู้แสดงมีความรู้หรือความเข้าใจว่าประเพณีนั้นคืออะไร ส่วนหนังสมัยใหม่นั้นเป็นสิ่งที่ค่อย ๆ
วิวัฒนาการขึ้นมา โดยเกิดจากความพยายามที่จะนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบที่แตกต่างออกไป
ได้แก่ ความพยายามที่จะให้การแสดงมีความสมจริงสมจังมากขึ้น โดยแสดงออกถึงสภาพความ
เป็นจริงของชีวิตประจำวันอย่างใกล้เคียงที่สุด และแสดงทัศนคติของนายหนังเกี่ยวกับสภาพนั้น

หนังสมัยใหม่จะเป็นหนังที่มีเค้าโครงเรื่องแบบนวนิยาย ใช้ฉากจากชีวิตจริง
ตัวละครเอาแบบมาจากชีวิตจริง และมีความพยายามที่จะแสดงให้มีความสมจริง ส่วนหนัง
โบราณมีเค้าโครงเรื่องแบบนิทาน เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตกาลที่ไม่มีการกำหนดเวลาที่แน่ชัด
สถานการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามกฎของฟิสิกส์

ประเด็นในการพิจารณาเปรียบเทียบการแสดงทั้ง 2 แบบนี้คือ ศึกษาว่าอะไร
เป็นลักษณะเด่นของการเปลี่ยนแปลง หรือความไม่เปลี่ยนแปลงในการแสดงทั้งสองแบบ และตั้ง
ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์ประกอบทางสังคมอื่น ๆ โดย
ประเด็นในการเปรียบเทียบได้แก่ ตัวละคร เนื้อเรื่อง แนวความคิด เทคนิคการแสดง และ
ข้อสังเกต

ตัวละครของหนังตะลุงมีลักษณะเป็น stereotypes คือมีอยู่จำกัดแบบ ในรูปแบบโบราณ ตัวละครมักจะประกอบด้วย เทวดา ยักษ์ มนุษย์ นาค ฤๅษี ผี วิญญาณ ซึ่งตัวละครแต่ละตัวจะมีบทบาทเฉพาะ ส่วนในหนังสมัยใหม่ ตัวละครมักเป็นตัวมนุษย์ บรรยากาศของเรื่องจะเปลี่ยนไปจากโลกที่มีเวทย์มนต์อภิหาร มาเป็นจากหมู่บ้านในชนบท หรือในเมือง ตัวละครก็เป็นบุคคลที่มีอาชีพต่าง ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตจริง

ในส่วนของเนื้อเรื่องนั้นโครงสร้างของหนังตะลุงแบบโบราณจะมีลักษณะดังนี้ คือเรื่องจะไม่จบและสามารถต่อไปได้เรื่อย ๆ มีตัวเอกหลายตัว โดยเนื้อเรื่องจะสลับไปมาระหว่างตัวเอกต่าง ๆ และมุ่งความสนใจไปที่เรื่องราวของการผจญภัยของตัวเอกเป็นสำคัญ ส่วนเนื้อเรื่องและโครงสร้างของเรื่องแบบสมัยใหม่จะมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับเรื่องแบบโบราณ แต่ก็มีลักษณะใหม่ ๆ ตัวเองผุดออกไป กล่าวคือ ลักษณะการแสดงแบบไม่จบเรื่องยังคงมีอยู่ และนายหนังมักจะจบการแสดงตรงที่พระเอกตกที่นั่งลำบากเช่นเดียวกัน ส่วนลักษณะที่แตกต่างกันออกไปก็คือถึงแม้ว่าจะเป็นการแสดงแบบไม่จบเรื่อง แต่ในความคิดของนายหนังเองจะมีการจบเรื่องแบบแน่ชัด คือนายหนังสามารถที่จะเล่าเรื่องราวต่อไปได้จนจบ ความแตกต่างอีกประการหนึ่งคือจำนวนตัวเอกในเรื่องสมัยใหม่มักน้อยกว่าเรื่องโบราณ และเหตุการณ์ในเรื่องก็มักจะเกิดในสถานที่แห่งเดียว

บทบาทหน้าที่หนึ่งของหนังตะลุงก็คือการถ่ายทอดความคิดและค่านิยมทางวัฒนธรรม โดยความคิดและค่านิยมหลักที่นายหนังพยายามจะแสดงออกได้แก่เรื่อง ความเชื่อ เรื่องกรรม และความกตัญญู ส่วนในเรื่องสมัยใหม่คติดีเกี่ยวกับเรื่องกรรมไม่ได้รับการเน้นอย่างเข้มข้นเหมือนเก่า และดูเหมือนว่าจะเน้นไปที่ประเด็นใหม่ ๆ ที่ไม่เคยกล่าวถึงมาก่อน เช่น เรื่องความสัมพันธ์กับคนรวยและคนจน นอกจากนั้นบทบาทของพระเอกก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย คือเปลี่ยนจากพระเอกที่ชนะตลอดกาลกลายเป็นคนธรรมดา ๆ ไม่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ใด ๆ

โดยปริตตา เจลิเมเผ่า กอนันตกุล (2525 : 36) ได้สรุปเทคนิคในการแสดงหนังตะลุงแบบสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากแบบโบราณไว้ดังนี้

1. ลอกเลียนเทคนิคของภาพยนตร์และละครวิทยุ
2. ใช้รูปขนาดใหญ่ โรงขนาดใหญ่ขึ้น คณะใหญ่ขึ้น อุปกรณ์มากขึ้น
3. ลดเทคนิคการเชิดซึ่งเคยถือกันว่าเป็นศิลปะชั้นสูงในการแสดงหนังตะลุง
4. ลดพิธีกรรม

5. มีความพยายามที่จะเล่นให้สมจริงสมจังมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศิลปการแสดงหนังตะลุงนี้เป็นลักษณะของการต่อเติมหรือการเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วนโดยตั้งอยู่บนรากฐานเก่า ไม่ได้ผละออกมาอย่างสิ้นเชิง ทั้งจะเห็นได้จากความต่อเนื่องในรูปแบบของการแสดงและความคิดบางประการที่ยังคงอยู่ และนอกจากนั้นองค์ประกอบของการแสดงที่เปลี่ยนแปลงไปยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งได้แก่ ลักษณะของชุมชนที่เปลี่ยนไป การขยายตัวทางการค้า ความเกี่ยวข้องกับระหว่างศิลปะกับธุรกิจ และบทบาทของศิลปินที่เกี่ยวกับพิธีกรรมเสื่อมคลายลง

จากงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านประเภทหนังตะลุง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งอยู่บนรากฐานเดิม และลักษณะบางประการก็ยังคงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นบางส่วนได้รับอิทธิพลมาจากสื่ออื่น อย่างเช่น โครงเรื่องที่รับอิทธิพลมาจากนวนิยาย เทคนิคในการแสดงที่ลอกเลียนมาจากภาพยนตร์และละครวิทยุ นอกจากนี้สิ่งที่ยังคงอยู่ก็แสดงให้เห็นถึงระเบียบปฏิบัติของการแสดงที่เหนียวแน่นบางประการ ซึ่งผู้วิจัยอาศัยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูโดยจะพิจารณาว่าสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูมีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดบ้างและเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุใด

4. แนวคิดเรื่องการพัฒนาสื่อพื้นบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 46 - 56) กล่าวถึงแนวทางในการทำงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาประเทศว่าเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านภายใต้บริบทของสังคมและชุมชนซึ่งจะสัมพันธ์กับชีวิตในด้านต่าง ๆ ตามที่เป็นจริงมากขึ้น สามารถจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การอนุรักษ์ เป็นการเก็บรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งที่เป็นวัตถุและมีชีวิต วัตถุ เช่น สิ่งของเครื่องใช้ โบราณวัตถุ ค่าบอกเล่า นิทาน ตำนาน การละเล่น ฯ ที่มีการทำขึ้นทั้งจากส่วนกลางโดยราชการ และจากเอกชนหรือบุคคลที่สนใจซึ่งทำด้วยใจรัก ถือเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาค้นคว้าพัฒนาการของสังคมในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์บ้านม่วง ซึ่งริเริ่มโดยพระและชาวบ้าน ต่อมาได้รับความร่วมมือจากอาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากรในด้านการค้นคว้าและรวบรวม ตลอดจนการจัดตั้งสร้างอาคารเป็นที่เก็บสะสม เป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ทำในสิ่งที่เขารักและสนใจ ซึ่งจะเป็นผลดีในการสืบทอดรักษาและพัฒนา

ต่อไปได้ เพราะชาวบ้านได้มีบทบาทริเริ่มและจัดตั้ง เนื่องจากมีตัวอย่างให้เห็นแล้วว่าในบางแห่ง หน่วยงานรัฐได้จัดตั้งริเริ่มด้วยคิดว่าดีเหมาะสม แต่ชาวบ้านกลับไม่สนใจดูแลรักษาสืบทอดด้วย ไม่เห็นความสำคัญหรือคุณค่า

“เช่นเดียวกับการอนุรักษ์งานบุญประเพณีต่าง ๆ การละเล่น ดนตรี การฟ้อนรำ ศิลปหัตถกรรม การสนับสนุนที่ถูกต้องมิใช่การไปเกณฑ์คนให้มาทำมาเล่นปีละครั้งเพื่อการท่องเที่ยว แต่ควรจะให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ให้สิ่งเหล่านี้สามารถอยู่ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน” โดยที่ทางราชการจะช่วยให้ได้คือ การค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน ให้บุคคลเหล่านี้ได้ทำในสิ่งที่เขารักและมีความสามารถ ซึ่งชาวบ้านจะเกิดความภาคภูมิใจ มิใช่เรื่องที่มีมองว่าตนเองต่ำต้อยกว่า ผู้กระแสวัฒนธรรมจากส่วนกลางมิได้

2. การฟื้นฟู เป็นการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีประโยชน์และเหมาะสมกลับมาใช้ใหม่ เช่น ประเพณีการลงแขก การเล่นดนตรีบางประเภท ฯ ให้กลับฟื้นคืนมาใหม่ ซึ่งต้องอาศัยทั้งเอกชนและราชการร่วมมือกับชาวบ้าน โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบให้ทันสมัย แต่ยังคงเนื้อหาหรือเป้าหมายเดิมที่มีคุณค่า ประโยชน์แก่ผู้ถือปฏิบัติ โดยที่ชาวบ้านได้มีโอกาสได้ถ่ายทอดกันเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากชาวบ้านจะเข้าใจในสภาพความคิด ความเชื่อของเขาเอง เป็นทั้งวิทยากร ผู้ถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ซึ่งองค์การพัฒนา เอกชน และภาครัฐต้องเป็นตัวช่วยประสาน มิใช่เป็นผู้ทำให้

3. การประยุกต์ เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง การประยุกต์วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีมาตลอด เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น เราต้องมองและเชื่อมั่นชาวบ้านว่า เขามีความสามารถในการประยุกต์วัฒนธรรม เช่น การทำบุญข้าวเปลือกเพื่อจัดตั้งกองทุนข้าวประจำหมู่บ้าน การทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ การทำนากระชับมิตร เป็นต้น ซึ่งต้องให้ชาวบ้านสานต่อและริเริ่มคิดกันขึ้น โดยที่องค์กรจากภายนอกอาจช่วยเป็นเพียงผู้ประสานหรือแสวงหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

การประยุกต์นั้นเป็นการผสมผสานระหว่างของเก่าและของใหม่ กลายเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ วิธีการหรือรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานมาจากรากเหง้าเดิมในวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ การประยุกต์จึงเป็นการสัมผัสหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่าง ดังนั้นวิธีการนี้นักวิชาการและหน่วยงานอื่น ๆ จากทางการและเอกชนจะมีบทบาทในกระบวนการนี้ได้ เพราะเป็นตัวแทนของแนวคิด

วัฒนธรรมใหม่ มีความรู้และข้อมูลในระบบใหม่ ซึ่งหากนำมาประสานกับวัฒนธรรมเดิมของชาวบ้านที่มีความรู้และข้อมูลในระบบเดิม ร่วมกันหารูปแบบที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นแล้ว จะทำให้การประยุกต์นั้นเกิดผลดี เป็นที่ต้องการของชาวบ้าน

4. การสร้างใหม่ คล้ายการประยุกต์ เพียงแต่ว่ามีส่วนเก่าน้อยกว่าส่วนใหม่ แต่ต้องระวังมาก เนื่องจากการสร้างใหม่อาจไม่เหมาะสมและไม่เป็นที่ต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นจึงจึงพิจารณาว่าเป็นความต้องการที่แท้จริงและเกิดประโยชน์เหมาะสมกับสภาพแต่ละท้องถิ่นเสียก่อน

การสร้างใหม่ทางวัฒนธรรมนี้ถือเป็นพลวัตทางวัฒนธรรม เพราะหากสิ่งใหม่นี้เกิดประโยชน์จริงและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่และท้องถิ่นของชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะดำเนินการต่อไป จนในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไปก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นนั้น

การสร้างใหม่จึงต้องพิจารณาและคำนึงถึงชาวบ้านเป็นหลัก กล่าวคือ วัฒนธรรมใหม่นั้นมีผลในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหรือไม่ เพียงใด ชาวบ้านพร้อมและเต็มใจรับหรือไม่ เขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากน้อยแค่ไหน เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่เพียงใด อย่างไรก็ตามต้องคำนึงด้วยว่าจะต้องให้ชาวบ้านเป็นตัวถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนชาวบ้านเกิดความมั่นใจและยินดีที่จะรับวัฒนธรรมใหม่อย่างไม่สับสนคลุมเครือหรือไม่เต็มใจจะรับแต่ต้องรับ และที่สำคัญวัฒนธรรมใหม่นี้ควรมีเป้าหมายในการนำไปสู่การพึ่งตนเองและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชาวบ้าน

ผู้วิจัยอาศัยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาสื่อพื้นบ้านเป็นแนวทางในการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิกะฮูดูว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสื่อพื้นบ้านลิกะฮูดูในปัจจุบันนั้นเป็นการอนุรักษ์ พื้นฟู ประยุกต์หรือสร้างใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะส่งผลให้บทบาทของสื่อพื้นบ้านนั้นเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังส่งผลถึงอนาคตของสื่อพื้นบ้านชนิดนั้น ๆ ด้วยว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางใด

5. แนวคิดเกี่ยวกับเหตุปัจจัยการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้าน

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ การศึกษาวิจัยทางด้านสื่อพื้นบ้านในประเทศไทยได้ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น แต่ก็ยังถูกจำกัดอยู่ในแวดวงทางวิชาการเท่านั้น เพราะในสภาพความเป็นจริงแล้วการนำเอาสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างจริงจังนั้นยังคงมี

อย่างน้อย ตลอดจนสื่อพื้นบ้านเองก็ต้องแข่งขันกับสื่อสมัยใหม่ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งนับวันจะทวีบทบาทมากขึ้นทุกขณะ จนอยู่ในสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่าง "ลึมอดีต" ซึ่งสุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2535 : 6) ได้สรุปถึงสถานภาพและปัญหาของสื่อพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. สื่อพื้นบ้านยังมิได้รับการอนุรักษ์ ประยุกต์ และพัฒนาอย่างเหมาะสมเท่าที่ควร ทำให้สื่อพื้นบ้านยังเป็นศิลปะที่ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมสมัยใหม่ และในสังคมนานาชาติประเทศ โดยภาพรวม สื่อพื้นบ้านของไทยยังมิได้ยกฐานะขึ้นเป็นสื่อประจำชาติและสื่อสากล ทั้งที่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ไม่แพ้สื่อประจำชาติและสื่อสากลทั้งหลาย
2. ศิลปินพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังอยู่ในฐานะศิลปินสมัครเล่นมากกว่าศิลปินอาชีพ ทั้งนี้เพราะยังไม่เป็นที่นิยมในสังคมมวลชน สืบเนื่องจากการประยุกต์และการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งขาดการส่งเสริมสนับสนุนที่เพียงพอจากวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หน่วยงานของรัฐและเอกชน
3. ศิลปินพื้นบ้านบางส่วนยังมิได้มีความตระหนักในฐานะ บทบาท และอิทธิพลของตนที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในการบำรุงไว้ซึ่งความเป็นสังคมไทย และความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม เหตุผลที่สำคัญคือ หน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่มิได้เห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้าน ตลอดจนยังมิได้หันมาใช้สื่อพื้นบ้านในการสื่อสารมวลชน ในการประชาสัมพันธ์ และในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาหรือ นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

จิตตนา หนูณะ (2534 : 146 - 148) ได้กล่าวถึงการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้านในปัจจุบันว่า มีปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อการใช้สื่อพื้นบ้านเป็น 3 กรณีหลัก ๆ คือ

1. การเข้ามาแทนที่ของสื่อสมัยใหม่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อสภาพโครงสร้างทางสังคมไทย การนำเทคนิควิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเพื่อปรับเปลี่ยนสภาพสังคม ให้ก้าวไปสู่ "ความเป็นสมัยใหม่" หรือ "ความทันสมัย" (modernization) โดยเฉพาะการเร่งพัฒนาระบบการคมนาคม และระบบการสื่อสารมวลชน ทำให้สภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบทได้รับผลกระทบอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง แรงกระทบนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง

ในด้านเนื้อหาและรูปแบบในกิจกรรมนันทนาการ อันได้แก่ การละเล่นและการมหรสพต่าง ๆ การคมนาคมที่สะดวกสบายชักนำรูปแบบมหรสพใหม่จากเขตเมืองมาให้ สื่อต่าง ๆ ที่ผลิตเนื้อหาและรูปแบบจากเมืองเริ่มเข้ามาแทนที่สื่อพื้นบ้าน ขณะที่รูปแบบการผลิตเพื่อขายที่เข้ามาแทนที่ในระบบการผลิตเพื่อใช้ของชุมชนดั้งเดิม ทำให้ประชาชนมีเวลาสำหรับกิจกรรมนันทนาการน้อยลง การนันทนาการสำเร็จรูปในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมหรสพ และที่ส่งผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ ซึ่งเริ่มเข้ามาแทนที่สื่อพื้นบ้านที่มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา รูปแบบได้ซ้ำเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มของการเสื่อมสลายอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุป การเข้ามาของสื่อมวลชนสมัยใหม่สู่ชนบท ทั้งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สื่อสิ่งพิมพ์ และการละเล่นจากเขตเมือง เป็นสื่อที่มีลักษณะสำเร็จรูป สามารถบริโภคง่าย เข้ามาอย่างสม่ำเสมอ ปริมาณความถี่บ่อยครั้ง ทันต่อเหตุการณ์และมีความทันสมัยกว่าสื่อพื้นบ้าน โดยแรงกระตุ้นและการสร้างค่านิยมให้ยอมรับก็ได้ค่อย ๆ เข้ายึดครองพื้นที่ของสื่อพื้นบ้าน นี่เป็นเหตุสำคัญหนึ่งที่ชี้ชัดให้เห็นถึงการเสื่อมสลายและหมดบทบาทหน้าที่ทางสังคมของเครื่องมือสื่อสารแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน

2. ข้อจำกัดของตัวสื่อพื้นบ้าน

เครื่องมือสื่อสารทุกชนิดของมนุษย์มีทั้งข้อดีและข้อด้อยในตัวเอง ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ หรือสื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน สื่อพื้นบ้านจะดำรงอยู่ได้หรือเสื่อมสลายไปนั้น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความสามารถในการปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเป็นจริงที่เคลื่อนเปลี่ยนแปลงไป สื่อชนิดใดที่เกิดขึ้นมาแล้ว แต่ขาดคุณสมบัติในการปรับเปลี่ยนดังกล่าวก็มีโอกาสจะสูญสลายหรือเสื่อมความนิยมไปได้ ประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของตัวสื่อพื้นบ้านที่เป็นสาเหตุของการเสื่อมสลายนั้น มีหลายประการ

- ข้อจำกัดในกระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะถ่ายทอดกันในวงแคบเฉพาะเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน จึงทำให้ขาดผู้สืบทอดในปัจจุบัน รวมทั้งความยากในการแสดง สื่อบางชนิดจะต้องมีความสามารถพิเศษในเชิงกลอน ต้องมีปฏิภาณไหวพริบดี และต้องมีใจรัก หมั่นฝึกฝน เหล่านี้เป็นข้อจำกัดที่ทำให้ขาดการสืบทอด

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม สภาพการดำรงชีวิต การทำมาหากิน การเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างของครอบครัวในปัจจุบัน เช่น การไม่อยู่เป็นครอบครัวใหญ่อย่างแต่ก่อน การส่ง

ลูกหลานไปศึกษาต่อหรือทำงานต่างถิ่น ก็เป็นเหตุหลักที่ทำให้ขาดผู้รับ การสืบทอดเช่นกัน

- โอกาสของการแสดงและรายได้ที่น้อยลงนับเป็นปัจจัยที่สำคัญตัว หนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ หรือการเสื่อมสลายไปของ สื่อพื้นบ้าน ปัจจุบันนี้สื่อมวลชนได้เข้ามาแทนที่สื่อพื้นบ้านในแทบ ทุกช่วงกิจกรรมของชีวิต ไม่ว่าจะในยามพักผ่อนอยู่กับบ้าน หรือใน งานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สมัยก่อนจะนิยมรับสื่อพื้นบ้านมาแสดง แต่ปัจจุบันนี้จะมีสื่อบันเทิงแบบใหม่จากเขตเมืองมาแทนที่ เช่น ราวัง ภาพยนตร์ วีดิโอเทป เมื่อโอกาสของการว่าจ้างไปแสดงและ รายได้ที่น้อยลง สื่อพื้นบ้านที่มีชีวิตก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ ช่องทางการเสื่อมสลายไปก็มีสูงขึ้น

3. การเสื่อมความนิยมของผู้ชม

การเสื่อมความนิยมของผู้ชมนับเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การเสื่อมสลายของ สื่อพื้นบ้านทุกชนิด สาเหตุของการเสื่อมความนิยมของผู้ชมนั้นมีจากหลายกรณี เช่น

- โอกาสในการเลือกมหรสพหรือสื่อบันเทิงอื่น ๆ แน่นนอนว่าการเข้ามา ของสื่อสมัยใหม่ อันได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ การแสดงจากเขตเมือง เป็นสิ่งที่ชี้ชัดว่าโอกาสในการ เลือกกิจกรรมนันทนาการของชาวบ้านมีมากขึ้น สื่อพื้นบ้านส่วน ใหญ่จะเป็นลักษณะของการให้ความสนุกสนานบันเทิงใจ ใน ปัจจุบันสิ่งบันเทิงใจมีให้เลือกมากมายหลายวิธี สื่อสมัยใหม่มีความ ง่ายในการเปิดรับในราคาถูก และในโอกาสที่มากกว่า จึงเป็นที่ แน่นนอนว่าโอกาสในการเลือกสื่อสมัยใหม่นี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สื่อ พื้นบ้านนั้นเสื่อมความนิยมไป
- การขาดการบันทึกที่เป็นหลักฐาน ก็เป็นเหตุหนึ่งที่น่ามาสู่ความไม่ รู้จัก ขาดความสนใจที่จะติดตาม และนำไปสู่การเสื่อมความนิยม ในที่สุด การไม่มีโอกาสได้ยิน ได้ชม ชมแล้วไม่เข้าใจไม่สนุกสนาน มุกตลกไม่สามารถทำให้เกิดอารมณ์ร่วมหรือคล้อยตาม ความยาก ในการร่วมเล่นร่วมแสดงเหล่านี้ นับเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การ เสื่อมความนิยมของผู้ชม

สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2525 : 87 - 90) ได้เสนอประเด็นที่ควรพิจารณาต่อผลกระทบในความเสื่อมของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในช่วงประมาณสามทศวรรษนี้มีสาเหตุหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. วิทยาการทุกแขนงพัฒนาโดยอาศัยทฤษฎีทางตะวันตก ขาดความรู้จักตัวเองเป็นพื้นฐานเชื่อมโยง วิทยาการซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงสร้างนักวิชาการให้แยกตัวจากสังคม เพราะความรู้และความคิดทั้งปวงเหมาะที่จะนำไปแก้ปัญหาและพัฒนายุโรปและอเมริกา มากกว่าจะนำไปใช้กับชนบทไทย
2. ความเจริญทางเทคโนโลยีและวัตถุทั้งปวงเข้าไปเร่งความต้องการของชาวชนบทจนทำให้เกิดความสูญเสียทางแรงงานและการใช้เวลา ทำให้เขาเปลี่ยนฐานะจากผู้ผลิตมาเป็นผู้บริโภค ทำให้ชาวชนบทเลิกใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านโดยสิ้นเชิง รวมทั้งเลิกใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นเหตุให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและครอบครัวสูงขึ้น และหาทางแก้ปัญหาผิดวิธี จนก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม
3. ค่านิยมของสังคมเมืองเข้าไปทำลายค่านิยมเก่าของสังคมชนบท ทำให้ชาวชนบทขาดความเอื้ออาทรกัน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแข่งขัน อวดอุปกรณ์การบริโภค ทำให้ขาดความสามัคคี ผูกพันกับวัตถุมากกว่าจิตใจ ก่อให้เกิดการแบ่งแยก การสูญเสียวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอันตรายแก่ชาติอย่างใหญ่หลวง

ในงานวิจัยชิ้นนี้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับเหตุปัจจัยการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้านมาเป็นแนวทางในการพิจารณาว่าสื่อพื้นบ้านลึเกสูลูนั้นเผชิญกับปัจจัยที่เป็นเหตุแห่งการเสื่อมสลายเหล่านี้บ้างหรือไม่ และสื่อพื้นบ้านลึเกสูลูมีวิธีการปรับเปลี่ยนตนเองอย่างไร จึงสามารถคงอยู่ได้ตราบถึงปัจจุบัน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2524 : 197 - 199) ศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์สารัตถะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้" พบว่ามีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ชับกลุ่มเพื่อให้เด็กหลับเร็ว
2. สร้างความบันเทิงใจ
3. เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นเคยทำนองเดียวกับสื่อมวลชน เพราะให้ความรู้ทั้งทางภูมิศาสตร์ เหตุการณ์ในสังคม วรรณกรรม ความรู้ในการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญาตามวัย ความเข้าใจในชีวิตและสังคม ตลอดจนแนะแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นต้น
4. ปลุกฝังคุณสมบัติของการเป็นกุลบุตรกุลธิดา ได้แก่ กิริยามารยาท การครองตน การศึกษาหาความรู้ เป็นต้น
5. ปกป้องรักษาปัทมฐานของสังคม เช่น การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี การจรรโลงศาสนา เป็นต้น
6. ปกป้องสิทธิหน้าที่อันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรมจากสังคม เช่น การท้วงติงการใช้อำนาจหน้าที่เกินขอบเขตของบุคคลบางคน หรือปัญหาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น

สถาพร ศรีสังข์จ้ง (2528 : 32 - 33) ศึกษาเรื่อง "เพลงนาบ้านเขาสามแก้ว ตำบลนาชะอัง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร" ผลการศึกษาพบว่า เพลงนาเป็นเพลงที่มีคุณค่าและบทบาทในหลายด้าน เช่น คุณค่าด้านประเพณี อารมณ์ คุณค่าทางวรรณศิลป์ เป็นเครื่องมือช่วยลดทอนความเครียดทั้งจากการงานและจากแรงเก็บกดทางเพศ ช่วยปกป้องรักษาปัทมฐานของสังคม สะท้อนสภาพชีวิตและการงานอาชีพรวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ ของชาวบ้าน และทักท้วงสิทธิอันพึงมีพึงได้ของตน

จิตตนา หนูณะ (2533 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง "บทบาทและการเสื่อมสลายของรองเง็งตันหยง" พบว่ามีบทบาทหน้าที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. การให้ความบันเทิง
2. การให้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมความเคลื่อนไหวของชุมชน
3. การให้การศึกษอบรม ชี้นะทางพึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติ
4. การรายงานวิพากษ์วิจารณ์สภาพเหตุการณ์และสังคม
5. การก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและสร้างบูรณาการทางสังคม

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสลายของรองเงืงตันหยงมีดังนี้

1. การเข้ามาแทนที่ของสื่อสมัยใหม่ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์และสื่อสิ่งพิมพ์
2. ข้อจำกัดของตัวสื่อรองเงืงตันหยงในด้านต่าง ๆ คือ กระบวนการสืบทอด โอกาสการแสดง รายได้ และความสามารถในการปรับปรุงดัดแปลงตัวเอง
3. การเสื่อมความนิยมของผู้ชม คือความยากในการเล่น โอกาสของการเลือกสื่อและสิ่งบันเทิงอื่น ๆ การขาดการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และการขาดการสนับสนุนจากทางราชการ

อินทรีรา สุวรรณ (2540) ศึกษาเรื่อง "บทบาทของหนังสือทางโทรทัศน์ในการถ่ายทอดความรู้" โดยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาวิดีโอทัศน์หนังสือที่แสดงทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 นครศรีธรรมราช พบว่า หนังสือทางโทรทัศน์ถ่ายทอดความรู้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การประพฤติปฏิบัติตนในสังคม เป็นความรู้ทางธรรม มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดมากที่สุด โดยจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ
  - 1.1 ค่านิยม ความเชื่อ ได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและบาปบุญคุณโทษ
  - 1.2 แบบแผนพฤติกรรมทางสังคม ได้แก่ การอบรมกริยามารยาทของเด็กและสตรี และความกตัญญู
2. ความรู้เรื่องโรคเอดส์ ให้ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุ การติดต่อ วิธีป้องกัน และผลจากการเป็นโรคเอดส์
3. ความรู้เรื่องสภาพทั่วไปทางการเมือง ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตย วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล การทะเลาะวิวาทของ ส.ส.ในสภา และสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองในต่างประเทศ

4. ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์ป่าไม้ แหล่งน้ำและป่าชายเลน โดยกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ลดลงและผลเสียที่เกิดขึ้นตามมา

ส่วนบทบาทของหนังตะลุงทางโทรทัศน์ในการถ่ายทอดความรู้ที่พบว่ามีบทบาท ดังนี้

1. บทบาทในการอบรมสั่งสอน เป็นการควบคุมทางสังคมเพื่อเป็นแนวทางให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกัน
2. บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร โดยทำหน้าที่ในการรายงานสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และทำหน้าที่ชี้แจงการกระทำ
3. บทบาทในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์สภาพเหตุการณ์และสังคม

ซึ่งการให้ความรู้ของหนังตะลุงทางโทรทัศน์นั้นพบว่าเป็นเพียงหน้าที่รองเท่านั้น โดยหน้าที่หลักยังคงเป็นหน้าที่ในการให้ความบันเทิงเช่นเดิม

นิธิมา ชูเมือง (2544) ศึกษาเรื่อง "การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านโนราในสังคมไทย" ผลการวิจัยพบว่าการแสดงโนราในปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ โนราโรงครูและโนราแสดง โดยโนราที่มีการปรับตัวคือโนราแสดง ซึ่งปรับเป็นโนราโบราณ โนราสมัยใหม่ และโนราประยุกต์ เหตุปัจจัยที่ทำให้โนราแสดงปรับตัวได้แก่ การเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ ความนิยมของคนดู และรายได้ของโนรา การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านโนราในปัจจุบันเป็นวัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยผสมผสานวัฒนธรรมการแสดงโนราที่ต่างจากอดีตและวัฒนธรรมหลัก ได้แก่ การแสดงละครแบบสมัยใหม่ และการแสดงดนตรีลูกทุ่ง

ในส่วนของการปรับรูปแบบการแสดงนั้นเป็นลักษณะการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการตัดทิ้งและลดทอนองค์ประกอบของการแสดงบางส่วน รวมทั้งแทนที่และต่อเติมด้วยรูปแบบของวัฒนธรรมหลัก ส่วนของเนื้อหาที่มีการปรับบทกลอนที่เป็นคำพริตและมุตโต โดยตัดเนื้อหาเดิมทิ้งและแทนที่ด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ด้านเนื้อหาของการแสดงเรื่องเป็นการนำเสนอด้วยเนื้อหาแบบละครสมัยใหม่ และนำเนื้อหาการแสดงเรื่องแบบโบราณกลับมาใช้ ส่วนบทบาทของสื่อพื้นบ้านโนราในปัจจุบันนั้นพบว่ามีบทบาทด้านการให้การศึกษาแก่ข่าวสาร ให้ความบันเทิง และวิพากษ์วิจารณ์สังคม โดยผลของการปรับตัวของโนราแสดง

แต่ละลักษณะในปัจจุบันมีความแตกต่างกันในเรื่อง กลุ่มเป้าหมาย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนดูต่างกัน ความลึกซึ้งในการสั่งสอน และคุณค่าทางนาฏลักษณะในแบบโนรา

แม้ว่าโนราโบราณ โนราสมัยใหม่ และโนราประยุกต์จะมีการปรับตัวทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหา แต่โนราเหล่านี้ก็ยังคงองค์ประกอบหลักของการแสดงโนรา ได้แก่ การร้อง การรำ และการทำบท ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงโนราเอาไว้ โดยโนราในปัจจุบันสามารถปรับตัวและอยู่รอดได้ในสังคมไทยเนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอโนรา และความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมโนราโรงครู ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดการแสดงโนรา